

INSTYTUT HISTORII PAN	
Wpłynęło: 29.04.2025	Znak:
Ref:	Wicz

Warszawa, 28 kwietnia 2025 r.

Prof. dr hab. Agnieszka Bartoszewicz
Wydział Historii
Uniwersytet Warszawski
abartoszewicz@uw.edu.pl

Wpł. 29.04.25
pysko
11

**Recenzja osiągnięć naukowych dra Marcina Grulkowskiego w postępowaniu
habilitacyjnym poprowadzonym w Instytucie Historii im Tadeusza Manteuffla Polskiej
Akademii Nauk**

Marcin Grulkowski ukończył studia historyczne na Uniwersytecie Gdańskim w 2003 r., a stopień naukowy doktora nauk humanistycznych w zakresie historii średniowiecznej otrzymał w 2009 r., na mocy uchwały Rady Wydziału Historycznego Uniwersytetu Gdańskiego, na podstawie rozprawy doktorskiej pt. *Najstarsze księgi miejskie Głównego Miasta Gdańska*. Od 2006 r. jest pracownikiem Zakładu Dziejów Pomorza, Pracownia Historii Gdańska i Dziejów Morskich Polskiego Instytutu Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk. W grudniu 2024 r. dr Marcin Grulkowski złożył wniosek o przeprowadzenie postępowania w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych, dyscyplinie historia, na podstawie ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce.

Przedmiotem zainteresowań badawczych dra Marcina Grulkowskiego są dzieje Gdańska i innych miast hanzeatyckich w średniowieczu i u progu epoki nowożytnej, źródłoznawstwo, zwłaszcza kodykologia późnego średniowiecza; kancelarie miast hanzeatyckich w XIV–XVII wieku; finanse miast hanzeatyckich późnego średniowiecza oraz rynek renty w miastach hanzeatyckich, ze szczególnym uwzględnieniem Gdańska i jego roli społeczno-gospodarczej i kulturowej.

Tej problematyki dotyczą liczne publikacje autorstwa Opiniowanego, w tym także będące podstawą do ubiegania się o stopień doktora habilitowanego opracowanie źródłoznawcze pt. *Privilegia Casimiriana. Przywileje króla Kazimierza IV Jagiellończyka dla Gdańska z okresu wojny trzynastoletniej (Źródła do Dziejów Gdańska, t. 1)*, Gdańsk 2023, Wydawnictwo Muzeum Gdańska). Ta licząca 319 stron praca jest poświęcona czterem przywilejom, które Głównie Miasto Gdańsk uzyskało od króla Kazimierza Jagiellończyka w pierwszym okresie wojny trzynastoletniej (1454-1457) i, jak stwierdził jej Autor, jej celem jest ukazanie roli, jaką odegrały one w historii Gdańska (s. 14). W opiniowanej publikacji Autor

Autor analizuje cztery dokumenty: z 16 czerwca 1454 r., mocą którego Głównie Miasto Gdańsk otrzymało czynsze i młyny wraz dochodami młynnymi, Mierzeję Wiślaną oraz inne dobra w zamian za obowiązek opłaty czynszu wieczystego; z 9 lipca 1455 r., mocą którego rada Głównego Miasta Gdańska uzyskała prawo uchwalania wilkierzy oraz ustanawiania podatków; z 15 maja 1457 r. potwierdzający dawniejsze wolności i przywileje, a także połączenie Młodego, Starego oraz Głównego Miasta Gdańska oraz z 25 maja 1457 r. przyznający władzom komunalnym prawo do pieczętowania się czerwonym woskiem. Trzeba od razu podkreślić, że wszystkie te akty prawne zostały poddane wielostronnej analizie na bardzo szerokim tle porównawczym.

Opracowanie zostało podzielone na dwie części. Pierwsza część zatytułowana *Przywileje Kazimierza Jagiellończyka z lat 1454-1457 w dziejach Gdańska* składa się z pięciu rozdziałów. Autor najpierw nakreślił rolę przywileju jako źródła dokumentowego prawa, poddając badaniom zarówno jego definicję źródłoznawczą, jak i historyczno-prawną (s. 19-34). Przedmiotem kolejnego rozdziału są przywileje Kazimierza Jagiellończyka dla Gdańska w kontekście badań historyczno-prawnych (s. 35-90). Tu Autor szczegółowo przedstawił kwestie związane z przechowywaniem interesujących go przywilejów w kancelarii Gdańska i ich użytkowaniem przez władze miejskie (sporządzanie potwierdzeń i odpisów), a także ich odbiorem społecznym i badaniom naukowym im poświęconym. Rozdział trzeci omawianej pracy zatytułowany *Położenie polityczno-prawne Gdańska w okresie panowania krzyżackiego* (s. 91-130) zawiera analizę treści przywilejów lokacyjnych Głównego Miasta Gdańska (z lat 1342 i 1378) i Młodego Miasta Gdańska (1380). Osobno poruszone tu zostały także kwestie związane z korzystaniem przez Gdańsk z przywilejów hanzeatyckich. Problemem analizowanym w rozdziale czwartym (*Gdańsk na drodze do przywilejów*, s. 131-150) są z kolei uprawnienia wielkich miast pruskich w przywileju inkorporacyjnym 1454 r. i geneza przywileju gdańskiego z tego roku. W ostatnim rozdziale tej części pracy (*Przywileje Kazimierzowskie w polityce Gdańska w XVI-XVIII w.*, s. 151-167) opisano zabiegi miasta o potwierdzenie przywilejów przez kolejnych polskich monarchów, aż po likwidację przywilejów gdańskich rozpoczętą wraz z pierwszym rozbiorem Polski w 1772 r. Na drugą część recenzowanej pracy (*Privilegia Casimiriana jako źródło historyczne*) składają się dwa rozdziały. Pierwszy z nich zatytułowany *Analiza dyplomatyczna przywilejów Kazimierza Jagiellończyka dla Gdańska z lat 1454-1457* (s. 171-188) zawiera szczegółowy opis zewnętrzny zachowanych oryginałów, w tym pieczęci, oraz wnikliwą analizę treści dokumentów wraz z tabelarycznym zestawieniem formuł kancelaryjnych. Ostatni rozdział, siódmy to *Edycja przywilejów* (s. 189-239) zawierająca wzorcowo przygotowane wydanie

czterech dyplomów Kazimierzowskich, przy czym tekstom niemieckojęzycznym towarzyszy równoległy przekład na język polski.

Marcin Grulkowski zastosował metodę edycji zaproponowaną przez Adama Wolffa, a instrukcje wydawnicze dla źródeł niemieckojęzycznych potraktował jako pomocnicze. Ta decyzja nie budzi sprzeciwu i bez żadnej wątpliwości bardzo wysoko oceniam stronę warsztatową omawianej edycji źródłowej. Drobną i całkowicie techniczną uwagę dotyczy sensowności umieszczania tekstu oryginału i przekładu w dwóch równoległych kolumnach. Rozumiem, że ma tu ułatwić czytelnikowi śledzenie pracy translatorskiej Autora, ale ten zamysł nie do końca się powiódł. Ponadto, w wypadku tłumaczenia na język polski zastosowano podział treści na akapity, a w wypadku tekstu niemieckiego oryginału takiego wyróżnika nie ma.

Oceniając wartość całości omawianej publikacji trzeba podkreślić, że od ostatniego wydania przywilejów Kazimierza Jagiellończyka minęło ponad 100 lat, brakowało zatem zarówno nowoczesnej edycji, jak i studium źródłoznawczego poświęconego tym tekstom. Bardzo wysoko oceniam pracę *Privilegia Casimiriana* i jestem przekonana, że będzie ona przez kolejne dziesięciolecia stanowić obowiązkową i fundamentalną pozycję nie tylko badaczy zajmujących się dziejami Gdańska (co jest oczywiste) i kulturą prawa w miastach Królestwa Polskiego XV i XVI w. (co jest niemal tak samo oczywiste), ale także dla historyków zajmujących się kulturą polityczną czasów znacznie późniejszych. W tym drugim przypadku mam przede wszystkim tu na myśli obszerny rozdział drugi, w którym Autor zastanawia się nad znaczeniem przywilejów w dziejach Gdańska oraz sporami o ich znaczenie historyczno-prawne toczonymi w XIX i XX w. oraz rozdział piąty poświęcony roli przywilejów Kazimierzowych w polityce Gdańska w XVI-XVIII w. Chcę także podkreślić ogromną wartość rozdziału pierwszego omawianej pracy, który stanowi wnikliwe studium historyczno-prawne omawiające przywileje jako specyficzne źródło dokumentowe. Bardzo wysoko oceniam także uwagi zawarte w rozdziale szóstym i ich znaczenie dla badań nad kancelarią Kazimierza Jagiellończyka i relacjami między łaciną a językiem niemieckim.

Warto wreszcie zauważyć metodologiczny aspekt *Privilegia Casimiriana*, ponieważ zastosowany tu kwestionariusz badawczy można bez żadnej przesady uznać za wzorcowy. Praca Marcina Grulkowskiego jest odpowiedzią na postulat analizy pisanego źródła historycznego na trzech poziomach: powstawania – użytkowania – przechowywania. Pokazuje nie tylko kontekst wystawienia przywilejów zarówno tych wydanych przez Kazimierza Jagiellończyka, jak i tych krzyżackich, ale także ich późniejsze funkcjonowanie, realizacje postanowień i odbiór społeczny. Recenzowana publikacja dowodzi dojrzałości

badawczej Autora, a także jego niezwyklej skrupulatności i staranności. Doskonale przy tym panuje nad badanym materiałem. Wszystkie stwierdzenia i wnioski są dokładnie udokumentowane z przywołaniem wyników imponującej kwerendy archiwalnej i bibliotecznej. Dodam jeszcze, że – co także nie jest bez znaczenia – Marcin Grulkowski pisze w sposób żywy i ciekawy, potrafi zainteresować czytelnika swoim wywodem.

Warto przy tym zauważyć, że praca Marcina Grulkowskiego cenna i wzbogacająca wiedzę doświadczonych badaczy może także pełnić bardzo istotną funkcję w dydaktyce uniwersyteckiej. Np. niżej podpisana z całym przekonaniem będzie polecać studentom zarówno lekturę rozdziału I *Privilegia Casimiriana*, jak i tabelaryczną analizę treści czternastowiecznych przywilejów miejskich (s. 93-96). To sama konstatacja dotyczy też edycji źródłowej zawartej w ostatniej części omawianej publikacji. Nie mam też wątpliwości, że to piękne wydawnictwo odegra istotną rolę w popularyzacji historii Gdańska.

Z obowiązku recenzenckiego, chcę dodać, że opiniowana praca została opublikowana dzięki kooperacji dwóch bardzo prestiżowych instytucji, samorządowej i państwowej, cieszących się niepodważalnym autorytetem w środowisku naukowym: wydawcą książki jest Muzeum Gdańska, przy współpracy Archiwum Państwowego w Gdańsku. Dodajmy, że recenzentem wewnętrznym był prof. dr hab. Roman Czaja, wybitny badacz specjalizujący się w historii miast hanzeatyckich. Tym samym, *Privilegia Casimiriana* w pełni odpowiadają wymogom stawianym osiągnięciom habilitacyjnym i są zgodne z duchem prawa określonym w ustawie Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce.

Niezwykłe wysoko oceniając publikację będącą podstawą wniosku habilitacyjnego, chcę zauważyć, że dr Marcin Grulkowski jest w sumie autorem 64 publikacji naukowych, w tym ponad 50 opublikowanych po uzyskaniu stopnia doktora, czyli po roku 2009. Obok omówionej wyżej pracy *Privilegia Casimiriana*, jest także autorem monografii *Najstarsze księgi miejskie Głównego Miasta Gdańska z XIV i początku XV wieku. Studium kodykologiczne*, Warszawa 2015 (Studia i Materiały do Dziejów Kancelarii w Gdańsku. Seria A: Studia, t. 1) stanowiącej wersję doktoratu. Po uzyskaniu stopnia doktora opublikował 12 artykułów w czasopismach naukowych i 26 rozdziałów w pracach zbiorowych. Dr Grulkowski ma w swoim dorobku artykuły opublikowane w najważniejszych czasopismach o zasięgu międzynarodowym lub/i ogólnokrajowym, takich jak „Acta Poloniae Historica”, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych”, „Studia Źródłoznawcze”, „Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym”, „Studia z Dziejów Średniowiecza” oraz w czasopiśmie poświęconym historii Gdańska – „Roczniku Gdańskim”. Wśród prac zbiorowych, w których ukazały się teksty autorstwa dra Grulkowskiego, warto szczególnie

docenić rozdziały w kilku książkach zagranicznych (*New Studies in Medieval and Renaissance Poland and Prussia. The Impact of Gdańsk*, London–New York 2017 (Routledge Research in Medieval Studies, vol. 10); *Geld, Prestige, Verantwortung. Bankiers und Banken als Akteure im wirtschaftlichen, politischen und kulturellen Netzwerk im (Nordost-)Europa des 16.–20. Jahrhunderts*, Kiel 2020; *Monetisation and Commercialisation in the Baltic Sea, 1050–1450*, Abingdon–New York (Routledge) 2021; *Zwischen Ostsee und Adria. Ostmitteleuropa im Mittelalter und in der Frühen Neuzeit. Politische, wirtschaftliche, religiösische und wissenschaftliche Beziehungen*, Debrecen 2023 (Memoria Hungariae, vol. 14); *Viele Welten des Ostseeraumes. Politischer, wirtschaftlicher und kultureller Austausch vom Hochmittelalter bis zum Beginn der Neuzeit*, Marburg 2024; *Pre-modern Towns at the Times of Catastrophes. East Central Europe in a Comparative Perspective*, Abingdon–New York (Routledge) 2024.

Omawiając artykułowy dorobek naukowy dra Marcina Grulkowskiego trzeba podkreślić, że można wyodrębnić w nim przynajmniej dwa cykle powiązanych tematycznie artykułów naukowych opublikowanych w czasopismach naukowych lub w recenzowanych materiałach z konferencji międzynarodowych. Jeden z tych cykli dotyczy rachunkowości mieszczańskiej, zarówno prywatnej, jak i publicznej (miejskiej) w XIV–XVI w. Należy do niego zaliczyć 10 artykułów w języku polskim, niemieckim i angielskim, opublikowanych w latach 2009–2022 (razem 299 stron w druku). Wśród nich znajdują się tak ważne teksty jak artykuł poświęcony gdańskiemu cłu funtowemu opublikowany w „Rocznikach Dziejów Gospodarczych i Społecznych” (2010), artykuł na temat początków bankowości we wczesno nowożytnym Gdańsku (2020), artykuł o zadłużeniu Gdańska w okresie wojny trzynastoletniej (2021) czy studium poświęcone działalności domu bankowego Loitzów (2022). Drugi cykl tematyczny, który można wyodrębnić w dorobku naukowym Opiniowanego, dotyczy życia codziennego w Gdańsku w okresie średniowiecza i wczesnej nowożytności, ze szczególnym naciskiem na kwestie szeroko pojętej kultury materialnej. W tym wypadku mówimy o 8 artykułach z lat 2011–2024 (w sumie 165 stron publikacji). Wśród nich moje szczególne uznanie budzi artykuł poświęcony oszustwom handlowym w handlu gdańskim (2018), a także ostatnio (2024) opublikowany tekst na temat ochrony prawnej honoru kobiet w Gdańsku i innych miastach niemieckich. Wszystkie te teksty są oparte na wnikliwie przebadanym materiale źródłowym, a analizowane problemy pokazane zostały na szerokim tle miast hanzeatyckich. Nie ulega wątpliwości, że Marcin Grulkowski jest wybitnym znawcą dziejów Gdańska, ale równie swobodnie porusza się w materiale źródłowym i literaturze przedmiotu dotyczących Lubeki, Dortmundu, Münster, Bielefeld, Lüneburga i wielu innych ośrodków.

Dr Marcin Grulkowski jest również wydawcą źródeł, zresztą powiązanych tematycznie z wyżej omówionymi cyklami artykułów. Bez żadnej przesady można powiedzieć, że już na tym etapie swej kariery naukowej ma dorobek stawiających go w gronie najwybitniejszych edytorów. Samodzielnie opublikował *Najstarsze księgi kamlarskie Głównego Miasta Gdańska z XIV–XV wieku* (2016), *Księgi małoletnich Głównego Miasta Gdańska z XV wieku* (2017); ponadto jest współwydawcą dwóch edycji źródłowych: *Rechnungsbücher der Stettin-Danziger Kaufmannbankiersfamilie Loitz. Kommentierte Online-Edition und Netzwerkanalyse* (2019) i *Dokumenty i listy z epoki jagiellońskiej z Archiwum Państwowego w Gdańsku. Edycja krytyczna* (2023). Przedmiotem tych wszystkich edycji są bardzo cenne dla badaczy materiały źródłowe, mające fundamentalne znaczenie zwłaszcza dla badaczy dziejów miast. Wszystkie wymienione wyżej edycje zostały opatrzone starannie przygotowanym aparatem przypisów oraz obszernymi i wnikliwymi wstępami. Warto przy tym zwrócić uwagę na wszechstronność warsztatową Marcina Grulkowskiego, który jest w stanie zarówno przygotować nazwijmy to klasyczne wydawnictwo źródłowe, zgodne z wytycznymi instrukcji wydawniczych z XX w., jak i zrealizować nowoczesną edycję cyfrową.

Prace Marcina Grulkowskiego są znane i cenione w polskim i niemieckim środowisku naukowym, żywy odzew znalazła monografia poświęcona najstarszym księgom miejskim Gdańska (4 recenzje i 1 nota recenzyjna), ona też posiada największą liczbę cytowań (21 w momencie przygotowywania niniejszej recenzji). Swoje miejsce w obiegu naukowym znalazło już także opracowanie *Privilegia Casimiriana* (1 recenzja, opublikowana w „Przeglądzie Historycznym”, autorstwa Marcina Starzyńskiego) oraz artykuły: *Korespondencja Krakowa i Wrocławia z Głównym Miastem Gdańskiem w późnym średniowieczu*, „Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym”, nr 4 (23), 2012, s. 35–71 – 7 cytowań; *Cło funtowe a działalność kancelarii Głównego Miasta Gdańska w XIV–XV w.*, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych”, t. 70, 2010, s. 147–173 – 4 cytowania; *Kilka uwag o pieczęciach z okresu panowania Kazimierza Jagiellończyka*, „Studia Źródłoznawcze”, t. 51, 2013, s. 19–32 – 3 cytowania.

W pełni pozytywnie trzeba ocenić także inne elementy aktywności zawodowej dra Marcina Grulkowskiego. W latach 2012–2022 uczestniczył w pracach pięciu zespołów badawczych realizujących projekty grantowe. Był kierownikiem jednego projektu (Narodowe Centrum Nauki, konkurs SONATA 3, w latach 2013–2017) i uczestniczył w czterech innych projektach, w tym jednym zagranicznym. Po uzyskaniu stopnia doktora odbył też kilkanaście podróży naukowych do wiodących ośrodków badawczych w Niemczech (m.in. Herder-

Kunstwissenschaften, Department Kunstwissenschaften), ponadto przeprowadził kwerendy w zasobach archiwalnych Lubeki, Kolonii i Berlina. Należy także podkreślić aktywność konferencyjną Opiniowanego. W latach 2010-2024 uczestniczył, wygłaszając referaty, w 17 konferencjach krajowych i 13 międzynarodowych, w tym na 10 konferencjach zagranicznych (Niemcy, Czechy, Wielka Brytania).

Elementem aktywności zawodowej dra Grulkowskiego jest także działalność popularyzatorska. Wygłosił m.in. wykłady popularnonaukowe na spotkaniach zorganizowanych przez Towarzystwo Dom Uphagena (Muzeum Historyczne Miasta Gdańska), brał udział w audycjach radiowych popularyzujących wiedzę historyczną, ostatnio uczestniczył w pracach nad przygotowaniem monumentalnej wystawy „Mamy wiatr do żeglowania...” Związki Gdańska z Hanżą w XIV–XVI wieku (Muzeum Gdańska, Ratusz Głównego Miasta, 8 czerwca – 3 listopada 2024).

Reasumując, chcę jeszcze raz podkreślić, że dorobek naukowy dra Marcina Grulkowskiego znacznie przekracza wymagania stawiane osobom ubiegającym się o stopień doktora habilitowanego.

Z pełnym przekonaniem stwierdzam, że osiągnięcia naukowe dra Marcina Grulkowskiego odpowiadają wymaganiom określonym w art. 219 ust. 2 pkt 2 i 3 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce.

Agnieszka Bartoszewicz